

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: КОНЦЕПЦІЯ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Надія Скрипник,
кандидатка філологічних наук,
завідувачка кафедри української філології
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
E-mail: nadyavnuu@gmail.com

Юлія Лебедь,
кандидатка філологічних наук,
завідувачка кафедри зарубіжної літератури та основ риторики
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
E-mail: iulialebed7@gmail.com

Інклюзивне навчання стало важливим елементом реформування освітніх систем у багатьох країнах світу, включаючи Україну. Цей підхід базується на визнанні цінності кожної дитини та її права на повноцінну участь у освітньому процесі. Його основна мета – забезпечити рівний доступ до якісної освіти для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, емоційних, соціальних, культурних чи мовних особливостей. Інклюзія передбачає не лише інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами в заклади загальної середньої освіти, а й створення умов, за яких кожен здобувач відчуває себе прийнятим, підтриманим і спроможним до розвитку.

Згідно з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю, держави-учасники зобов'язані впроваджувати інклюзивну систему освіти на всіх рівнях як засіб реалізації права на освіту без дискримінації. Це передбачає системне вдосконалення законодавства, розробку освітніх стратегій, підготовку фахівців, створення адаптивного освітнього середовища, а також впровадження педагогічних підходів, орієнтованих на потреби та потенціал кожного здобувача освіти.

Отже, інклюзивне навчання вимагає не лише технічних і організаційних змін у закладі освіти, а й трансформації самої філософії

освіти – від моделі стандартизації до моделі індивідуалізації, співпраці та поваги до різноманіття.

Інклюзивна освіта ґрунтується на філософії рівності та поваги до різноманітності. Вона передбачає адаптацію освітнього процесу під потреби кожного здобувача, а не навпаки. Однією з центральних ідей є індивідуалізація навчання та підтримка кожної дитини для досягнення максимального потенціалу. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [2]. Значний внесок у розвиток інклюзивної педагогіки зробили такі дослідники, як А. Даниленко, А. Колупаєва, М. Супрун, О. Таранченко [3], М. Сварник, Н. Софій, П. Троханіс [4]. Їхні концепції спрямовані на перехід від моделі "дефіциту" до моделі "ресурсів", де увага зосереджена не на вадах, а на можливостях дитини.

Україна активно впроваджує принципи інклюзії в освіті, про що свідчить ухвалення Закону «Про освіту» (2017) [2], де окрема увага приділяється правам осіб з особливими освітніми потребами. Також функціонують інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), які надають психологічну, педагогічну та методичну підтримку. Проте на практиці реалізація законодавчих норм стикається з низкою проблем – від нестачі кваліфікованих кадрів до відсутності належного технічного забезпечення. Загалом, у процесі організації «включення» навчання дітей з особливими освітніми потребами залишається відкритим досить важливе питання – як це зробити, щоб не порушити давню заповідь у роботі з дітьми як і в медицині – «не зашкодь»? [1, с. 23].

Ефективне інклюзивне освітнє середовище є результатом цілісного підходу, що враховує потреби усіх учасників освітнього процесу та спрямоване на створення простору, у якому кожна дитина має змогу розвиватися, навчатися й соціалізуватися. Такий підхід ґрунтується на

низці фундаментальних принципів, без дотримання яких неможливо забезпечити повноцінну реалізацію ідеї інклюзії. Доступність – фізична, інформаційна, комунікаційна доступність освітнього процесу. Толерантність та партнерство – формування культури взаємоповаги між усіма учасниками освітнього процесу. Міждисциплінарний підхід – взаємодія педагогів, психологів, логопедів, соціальних працівників. Безперервність підтримки – системна допомога здобувачам освіти під час усіх етапів навчання. Застосування цих принципів на практиці дозволяє створити освітнє середовище, у якому всі діти, незалежно від особливостей, мають рівні можливості для здобуття знань, розвитку соціальних навичок та особистісної реалізації.

Незважаючи на численні позитивні аспекти й міжнародне визнання важливості інклюзії, впровадження інклюзивного навчання на практиці стикається з рядом серйозних викликів, які уповільнюють процес формування справді доступного й рівноправного освітнього середовища. Наприклад, низький рівень підготовки педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП), стереотипи й упередження серед батьків та дітей, обмежене фінансування програм інклюзії, відсутність достатніх методичних матеріалів та інструментів диференціації навчання. Подолання цих викликів потребує системної державної політики, активної участі громадських ініціатив, модернізації педагогічної освіти та постійної підтримки освітян на всіх рівнях. Без цього повноцінна реалізація принципів інклюзії залишається радше декларативною, ніж практичною.

Майбутнє інклюзивної освіти залежить від сталого фінансування, якісної підготовки кадрів, а також активної участі громади та батьків у створенні сприятливого освітнього середовища. Цифрові технології та гнучкі освітні платформи також можуть удосконалювати адаптації матеріалу до потреб різних здобувачів освіти.

Отже, інклюзивне навчання – це не лише освітній процес, а глибока соціальна трансформація, спрямована на побудову справедливого, толерантного та рівноправного суспільства. Воно забезпечує умови, за яких кожна дитина, незалежно від особливостей розвитку, соціального статусу чи стану здоров'я, може отримати якісну освіту на рівні з іншими. Це вимагає переосмислення традиційних підходів до викладання, підготовки педагогічних кадрів, створення гнучких і адаптивних навчальних програм, а також формування культури взаємоповаги та прийняття у освітньому середовищі.

Успішна реалізація інклюзії в освіті можлива лише за умов злагодженої роботи всіх зацікавлених сторін – держави, освітніх закладів, родин, громадських організацій, а також самих здобувачів освіти. Держава повинна гарантувати нормативно-правову та фінансову підтримку, заклади освіти – створити інфраструктуру та кадрове забезпечення, батьки – активно включатися в освітній процес, а громада – формувати сприятливе соціальне тло.

Інклюзивне навчання є індикатором демократичності та зрілості суспільства. Його розвиток свідчить про готовність держави поважати права людини, забезпечувати рівні можливості для всіх і сприяти повноцінній соціалізації кожної дитини. У перспективі це формує відповідальне, відкрите та солідарне громадянське суспільство.

Список використаних джерел:

1. Гладуш В. А. Збереження здоров'я особистості як науково-педагогічний феномен. Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості : монографія. Дніпро : Ліра, 2020. 384 с.
2. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.05.2025).

3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики» : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
4. Софій Н., Сварник М., Троханіс П. Права дітей з особливими освітніми потребами та рівний доступ до якісної освіти. Київ : Міжнародний фонд «Відродження», 2006. 64 с.